

ЗМІСТ

Маруся Богуславка	3
Дія перша.....	4
Дія друга.....	19
Дія третя.....	32
Дія четверта	45
Дві милі	59
Невинна	63
На гастролях в Микитянах	72
Мар'яна Погребнячка й Бейліс	200
Дивовижний похорон	202
Шевченкова могила	214
Ласий до меду парубок	222
Голодному й опеньки — м'ясо	224
Дія перша.....	225
Дія друга.....	240
Нечуй-Левицький Іван Семенович (<i>біографія</i>).....	251

МАРУСЯ БОГУСЛАВКА

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Настя Богуславиха, сотничиха, багата вдова. Маруся Богуславка, її дочка. Панас, її син, молодий козак.

Богдан Сопілка, хорунжий, посажений батько на Марусиному весіллі.

Василь Тетеря, козацький полковник, Марусин жених.

Іван Коркішка, дружка.

Любка, старша дружка.

Галя, світилка, дівчина.

Варка, свашка, молодиця.

Томило, старий козацький гетьман.

Байда, гетьман.

Кобзар.

Козак.

Юсуф-паша, другий Марусин чоловік.

Євнух.

Дружки, Богуславчин рід, гості, поїжджани, світилки, свашки, старости, дружки, бояри, музики, козаки, татари, яничари, муеддини, жінки Юсуфа, прислужниці в сералі, запорожці, Марусині діти, молодиці та дівчата.

Дія діється в XVI віку. Між II і III діями минає 6 літ.

ДІЯ ПЕРША

Настина світлиця, убрана по-весільному й освічена. В світлиці двоє дверей; серед світлиці стоїть довгий стіл, застелений білими скатертями, на столі гільце, короваї, шишки, яблука й горіхи в тарілках. Настя ходить коло стола, кладе короваї і порядкує. Рід і гості сидять і стоять збоку. Дружки вбирають гільце калиною, барвінком, колосками жита й вівса.

ВИХІД 1

Настя, Богдан, Панас, дружки, рід і гості.

Дружки (в'ють гільце й співають).

Благослови, боже,
Пречиста госпоже!
І отець і мати

(кланяються Насті й Богданові)

Своєму дитяті
Се гілечко звити,
Свій рід звеселити.

Настя й Богдан.

Благослови, боже,
Пречиста госпоже,
Нашому дитяті
Се гілечко звити
І рід звеселити.

Дружки й рід.

Благослови, боже,
Пречиста госпоже,
Та нашій княгині
Се гілечко звити,
Марусю звеселити.

Панас (йде до кімнати, одчиняє двері).

Сестро моя! краса твоя — слава моя.
Час тобі на посад сісти.

ВИХІД 2

Настя, Богдан, Панас, Маруся, Любка,
дружки, рід і гості.

Маруся виходить в квітках, стрічках, з вишиваним рушником у руках. Коло правого вуха два віночки, звиті з волочки на обручках. Маруся кланяється Насті й Богданові, цілує їх у руку, потім кланяється усьому родові й гостям. За нею виходить старша дружка, Любка.

Маруся (кланяючись матері й посаженому батькові).

Ой мій батечку,
Моя матінко!
Дякую вам
За хліб, за сіль.
Благословіть мені
На посад сісти.

(Панас подає Марусі кінець шовкової хустки, а за другий кінець веде її на посад; за нею йде старша дружка, потім усі дружки рядом одна за другою).

Дружки, рід й гості (торжественно).

Ішла Маруся на посад,
Зострічав її господь сам,
А той посад
Янгол писав } bis.
Од господа бога.
Писали його малярі
Темної ночі при зорі,
Темної ночі
При свічі,
Ясного сонця — } bis.
Віконця.

(Маруся сідає за столом на покуті, коло неї старша дружка. Усі дружки сідають кругом стола. Настя порядкує: передає з кімнати через слуг тарілки з горіхами, родзинками).

Дружки.

Летять галочки у три рядочки,
А зозуля попереду.
Усі галочки по лугах сіли,
А зозуля на калині.

Усі галочки защебетали,
А зозуля закувала.
Ідуть дружечки у три рядочки,
А Маруся попереду.
Усі дружечки по лавках сіли,
А Маруся на посаді.
Усі дружечки та й заспівали,
А Маруся заплакала.
Чого ж ти плачеш, чого жалуєш,
Молодая княгинє?
Чи жаль же тобі батенька свого,
Чи подвір'ячка його?
Не жаль же мені батенька мого,
Ні подвір'ячка його;
Ой, як жаль мені прогуляннячка
І свого прибираннячка,
Ой, як жаль мені русої коси
І дівоцької краси!

(Богдан підносить на тарілці чарку вина й частує Марусю. Маруся цілує його в руку).

Маруся.

Частуй, частуй, панотченьку,
Тепера мене!
Бо тепер я, панотченьку,
Гостина в тебе.

(До матері, котра стоїть з тарілкою й чаркою вина).

Частуй, частуй, моя мати,
Тепера мене,
Бо тепер я, моя мати,
Гостина в тебе.

Не раз, не два, моя мати,
Ти заплачеш,
Поки мене в своїй хаті
Ти побачиш.

(Маруся бере од Богдана чарку з вином і вмочує губи).

Богдан і Настя (разом).

Не раз, не два, моя дочко,
Я заплачу,
Поки тебе в своїй хаті
Та побачу.

(Настя частує Марусю. Маруся цілує її в руку й п'є).

Дружки й рід.

Мати дочку частує,
Щастя-долю дарує.
Випий, випий, Марусе,
Повную, повнесеньку
З щастям-доленькою.

(Богдан і Настя частують дружок і гостей. За кулісами чуть музики, потім співи: йде поїзд).

Поїзд (за кулісами).

Пусти, свату, в хату!
Тут же нас не багато:
Дев'ять бояр кіньми
І два братики рідні;
Дві сванечки в возі
На лютім морозі.
А ми тобі не докучимо,
Тільки шати пересушимо.
А в нас такі шати,
Щоб Марусю взяти.

(Коло дверей стає Панас з шаблею).

Дружки й рід (на сцені).

Ми вас не знаємо,
В хату не пускаємо!

Поїзд (за сценою співає жалібно, аж проситься).

Ой, доки ми та стоятимем,
Сиру землю топтатимем
Червоними чобітками,
Золотими підківками.
Ой, якби ви, свати,
Вийшли б до нас з хати
До хати прохати,
Бояр частувати.

(В світлицю входить Іван Коркішка, дружко, з чотирма дружками. Коркішка держить на тарілці дари і зараз дарує Панасові хустку й кинджал. Панас ховає шаблю в піхву й оступається од дверей).

ВИХІД 3

Ті самі, Іван Кор кішка і чотири дружки.
Іван Коркішка.

Перший дружко ввійшов
Та ударив чолом
Перед вашим столом,
Та й ударив чолом
Перед усім родом,
Перед Марусею,
Княгинею молодою.

(Кланяється Марусі й родові й дає дари Насті й Богданові).

Всі дружки.

Перші дружки ввійшли
Та вдарили чолом
Перед нашим столом,
Перед родом-родиною,
Княгинею молодою.

(Одна дружка бере кухоль і полумисок, зливає воду дружкам на
руки й подає рушник).

Дружки.

Миють дружки ручки,
Поглядають на кілочки,
Чи не висять рушнички
У нашої паняночки.

Дружки виходять з світлиці й зараз вертаються. За ними входить Василь Тетеря; кругом його багато дівчат світилок і молодих свашок з засвіченими трійцями в руках, між пучками калини й васильків. Світилка Галя держить в руках при трійці в пучку зілля шаблю. Потім йдуть бояри, свати й гості, за ними музики.

ВИХІД 4

Настя, Богдан, Маруся, Любка, Іван Коркішка, Василь Тетеря, Панас, Варка, Олеся, Галя, дружки, рід, гості, бояри, свати й музики.

Поїжджани (стають коло самого порога й співають, прохаючи).
Пусти, свату, в хату,
Тут же нас не багато:

Бояри, та світилки,
Та свашки-чорнобривки.

Дружки й рід (грізно).

Не наступай, Литва!
Не наступай, Литва!
Бо буде в нас битва.
Будем бити, воювати,
Та Марусі не давати.
Не наступай, Литва!
Буде у нас битва!

Поїзд (просить).

Ой сватоньку, ласкав!
Пусти нас, будь ласка!
Дамо коня вороного
І меча золотого;
Дамо тобі сіделечко,
Тільки пусти, наше сердечко.

Свашка Варка (виступає).

Гнися, калино, гнися,
Ти, Василю, не журися!
Ми калину обламали,
Ми Марусю підмовили.

Старша дружка, Любка (виступає).

Не ви калину садили,
Не ви княгиню родили,
Родила її мати,
Казала вам не дати.

Олеся, менша дружка (вискакує. До Галі).

Світилочко, пишна пані!
Не гордуй же ти нами,
Бо як будеш гордувати,
То не будем частувати.

Світилка Галя.

Ой, якби я пані,
Не була б я з вами;
Сиділа б я з паничами
За білими калачами.

Поїзд.

Сиділа б ти з паничами
За білими калачами.

Дружки.

Світилка — шпилька при стіні,
На неї сорочка не її,
То тії баби, що в шпиталі;
Прийшла та баба, торкає:
Скидай сорочку, смеркає!

Світилки й свашки.

Брешете, дружки поганки!
На нас сорочки з китайки.
Нас мати виряджала,
З скрині сорочку давала.

Менша дружка (виступає й співає до дружка).

Тобі, дружку, не дружкувати,
Тобі, дружку, панувати
В Києві над водою,
За доброю огородою.
(Дружко крутить носом).

Старша дружка (до боярина).

Старший боярин, як качан!
Витріщив очі, як баран.
Обручами очі збиті,
Мочулою звиті,
Личком підперезався,
У бояри прибрався.

(Боярин насторочує вуха, а потім крутить носом).

Менша дружка (до старости).

Наш староста вдався,
Сім рік не вмивався.
Взяла сваха за бороду
Та повела його в воду;
Піском терла, водою мила,
Череслом підголила,
За столом посадила.

(Староста одмахується руками).

Варка, свашка (до дружок).

Старша дружка під сволок,
З'їла калачів сорок.

Нехай ніхто не противить,
Нехай, здорова, ся живить.

Старша дружка (до свата).

Наш сватонько з міста,
В його голова з тіста,
Губи з петрушки,
Очі з чорнушки,
А в щоках діри,
Повлазили щури;
Голова сніпками вшита,
Борода гонтом побита,
А в бороді миші;
Треба kota впустити,
Миші виловити.

(Сват крутить носом і махає руками. Коркішка, дружко, виступає й підносить Насті червоні сап'янці. Другі дружки роздають на тарілках батькові, родові і дружкам хустки, шишки).

Настя (держачи на тарілці сап'янці).

Чи це ж тії чоботи,
Що зять дав,
А за ції чоботи Дочку взяв?
Чоботи, чоботи ви мої!
Чом діла не робите ви мені?
На річку йшла,
Чоботи скрипали,
А з річки йшла,
Чоботи хлипали.

Чоботи, чоботи ви мої!
Чом діла не робите ви мені?

Богдан і Настя (до поїзда).

Просимо сідати У нашій хаті!

(Поїжджани сідають на лавах. Тетеря з боярином на першому місці. Дружки співають ласкаво, на мир).

Дружки.

Ой ви, старости, ви старі сивесенькі!
А ви, бояри, ви сини отецькі!
А ви, сванечки, ви наші паняночки!
Ви, світилочки, ви наші голубочки!
Чого ж ви до нас нерано приїхали,
Нашу княгиню нерано одвідали?

Світилки й свашки.

Ой ви, дружечки, ви наші голубочки!
Ой, тим ми до вас нерано приїхали,
Що нашого князя ласкавий панотченько
Забарив же нас ласкавими словами,
Годував же нас білими калачами,
Напував же нас солодкими медами.

Дружки й рід.

Наша Маруся чорнобрива,
Як голубонька сива,
В руках рушника носить,
Вас вечеряти просить.
(Разом з поїздом).

Наш Василь чорнобривий,
Як голуб сизокрилий,
В руках шличок носить,
Вас на весілля просить.

Василь Тетеря (виступає. Йому Панас підносить на тарілці хустку. Василь затикає хустку кінчиком за пояс).

Зажурилася, заклопоталась
Соловейкова мати:
«Чого, синоньку, сивий соколочку,
Сам сидиш у садочку?
Ой за годину, за годиночку
Полини собі по галочку».
Ой попід лісом битая доріженька,
Посеред лісу червона калинонька;
Ой там їхав я із боярами,
Мені дорогу калина заступила.
Вийняв шабельку, став калину рубати,
Стала калина до мене промовляти:
«Ой не для тебе ся калина посаджена!
А задля тебе Маруся ізряджена».

(Василь іде до Марусі. Панас стає за Марусею на стільці й махає шаблею).

Панас.

Не наступай, Литва!
Буде у нас битва.
Буду битись, воювати,
Сестри не давати.

Дружки .

Братику, не лякайся!
Ще лучче постачайся.
Не продавай сестри
За сотню й за чотири!
Братику, гроші — слина,
Сестриця — родина.

(Дружко подає Панасові на тарілці пістолета й шаблю. Панас оступається).

Дружки .

Татарин, братик, татарин!
Продав сестрицю за дари.
Русу косоньку за п'ятак,
Біле личенько пішло й так!

(Мати накриває Марусі голову серпанком. Старша дружка пришиває молодому до шапки стрічки й надіває йому шапку. Світилка Галя й свашки йдуть з Тетерею кругом стола за сонцем і приводять до Марусі. Як Тетеря ходить кругом стола, дружки, рід і поїзд співають).

Дружечки, панянки!
Оступітеся з лавки;
Пропускайте дорогу
Князеві молодому;
Бо в нас листоньки
Од короля, Щоб нам дорога
Проста була!

(Тетеря кінцем шаблі одслоняє серпанок і тричі цілується з Марусею).

Дружки, світилки й свашки.
В саду соловейко защебетав,
Князь наш княгиню поцілував.
В саду зозуля закувала,
Княгиня князя поцілувала.

(Тетеря в шапці сідає на посаді коло молодої. Світилка Галя з трійцею й шаблею сідає коло Тетері. Настя подає старшій дружці дари, боярам хустки, старостам і дружкам рушники або червоні й сині перев'язі, музикам хустки. Старша дружка розносить дари. Старости й дружки вішають через плече рушники й перев'язі).

Дружки, рід і поїзд.

У коморі сволок,
Там рушників сорок.
Ой, підіте, заберіте,
Ввесь поїзд обдаріте.
Кланяйся сват сватові,
Сваха свасі,
Дружка дружці,
А Василь Марусі.

(Всі кланяються одні до других, потім всі сідають.

Слуги подають усім напитки.
Взявши в руки чарки, всі співають).

Брязнули чарочками,
Срібними тарілочками!
Даруй, боже, щастя-долю
Молодій і молодому!

(Музики грають до танців. Бояри й дружки танцюють. Свашки приспівують до танців).

Свашки.

Січена калинонька, січена!
А вже ж наша Маруся звінчана.
Червоні чобіточки на нозі,
Що купив Василько в дорозі.
Поглядає дружко скоса,
Чи немає на печі проса.
Коли б як утекти,
Щоб проса не товкти!
їли дружки, їли,
Півголубонька з їли.
На столі всі рісочки,
Під столом всі кісточки.
їли бояри, їли,
Цілого вола з їли,
На столі ні рісочки,
Під столом ні кісточки.

(Після танців дружки й молода знов сідають за стіл).

Дружки, світилки й свашки.
Думай, Марусе, тепера,
Поки головка весела,
Бо тепер тебе засмутять
Та повезуть до свекрухи;

Там свекорко не батенько,
Там свекруха не матінка;
Що ти зробиш, вона переробить,
Що ти скажеш, вона заговорить.
(Маруся плаче).

Панас.

Благословіть, батьку-мати,
Косу розплітати!

(Панас виводить Марусю з посаду і ставить серед світлиці. Старша дружка здимає з неї кибалку з квітками, стрічками й віночки.

Брат розплітає кісники; дружки розплітають коси).

Дружки.

Ой, брат сестрицю розпліта.
Де ж тії у плітки подіва?
Поніс на торжок, не продав,
Меншій сестриці і так дав.
Ой, на тобі, сестрице, сестрин дар,
Щоб я за тобою так діждав!

Маруся (взявши в руку кибалку й віночки).

Чого ж я плачу, чого жалую?
В чім мені недогода?
Ой, чи жаль мені батенька мого,
Чи подвір'ячка свого?
Ой, не жаль мені батенька мого,
Ні подвір'ячка свого;
Ой, як жаль мені погуляннячка
І свого прибираннячка;
Ой, як жаль мені русої коси
І дівочої краси!
Нема в саду соловейка,
Нема щебетання!
Минулося вже дівоцтво,
Не буде квітчання!

(З плачем роздає квітки й стрічки дівчатам, а віночки пришпилює до горсета. До матері).

Ой гай, мамо, гай, гай!
Ти, кісонько, май, май!
Вже непустиш, мати,
В той гай погуляти,
Косою помаяти.

(Припадає до матері).

Ой, глянь, матінко, на мене,
Чи не болить серденько у тебе,
Що розплели кісоньку у мене?

Дружки, рід і поїзд.

Пристипи, Марусе, близенько,
Уклонися отцю-неньці низенько!
Отцю-неньці низенько уклонися,
Дрібненькими слізеньками умийся.

Маруся (кланяється посаженому батькові).

Спасибі тобі, мій батеньку,
За твоє коханнячко!
Що я в тебе гуляла,
Важкого діла не знала,
Тільки кісоньку чесала.
Спасибі тобі, батеньку!

(Кланяючись матері).

Спасибі тобі, матінко,
За твоє коханнячко!
Що я в тебе гуляла,
Важкого діла не знала,
Тільки кісоньку чесала.
Спасибі тобі, матінко!

(Іван Коркішка приносить на віці намітку.

Дві свашки подають намітку Марусі;
вона двічі кидає їй бере за третім разом.

Свашки завірчують Марусю наміткою й співають).

Свашки.

Крийся, Марусе, крийся,
Крийся, Марусе, крийся,
Куницями та лисицями,
Братиками та сестрицями!

Дружки.

Ой, жаль же нам, подружино, та на тебе,
Ой, що ти нас запросила та до себе!
А ми тобі одслужили вірнесенько.
Тепер же нам одклонися низесенько.

(Маруся кланяється друзкам і цілується з ними; потім йде до Тетері).

Маруся.

Тепер же я, мій миленький, навіки твоя!
і Нема в мене тепер роду, нема родини,
Тільки в мене зосталася моя дружина.
Ой, прилетів соловейко, щибече гарненько;
Як зосталась я з тобою, вже я веселенька.
Буду твого отця-неньку щиро поважати,
Буду тобі козацькую зброю готувати.

Тетеря

Тепер же ти, моя мила, навіки моя!
Нема в тебе тепер роду, нема родини,
Тільки в тебе зосталася вірна дружина.
Ой, прилетів соловейко, щибече гарненько;
Як приїхав я до тебе, став я веселенький.
Будеш мого отця-неньку щиро поважати,
Будеш мені козацькую зброю готувати.

Настя й Богдан (разом з Марусею й Тетерею).

Будеш його отця-неньку щиро поважати;
Будеш його козацькую зброю готувати.

М.
О
С
Я
Р

ВИХІД 5

Ті самі й козак.

Козак (вбігає в хату і кричить).

Страшна звістка!

В Богуславі татари!

Всі (перелякані кричать).

Татари! Татари!

Козак.

Вже за Россю хати палають!

В вікна видно пожежу.

Усі бігають по світлиці і ламають руки.

Всі.

Нещасний час, нещасна година!

Тетеря (грізно).

Чого полякались? За шаблі! На татар!

(Бояри, друзки, старости й гості співають торжественно, піднявши вгору шаблі).

Ой, сідайте, хлопці, коні вороні,
Забирайте в руки шаблі дорогі!
Сідаймо на коней татар воювати,
В чистім полі на татар будем полювати,
Своїх людей з неволі будем одбивати!
Утікайте, вражі сини, бо буде вам горе!
Заженемо вас, поганців, аж за синє море!
(Всі чоловіки з піснею вибігають з хати).

Маруся (біжить за Тетерею).

Чи вже ж ти покинеш мене, молоду?

(Маруся падає коло порога. Дружки беруть її попід руки. Тим часом татари розбивають вікна і вскакують у хату).

Татари.

Аллах, аллах!

Добрий жир.

Аллах!

Берім молодих! Кидаймо старих!

Дружки, свашки, світилки.

Ой! Боже наш! Ой, рятуйте!

(Татари хапають дівчат і Марусю. Настя кидається до Марусі обороняти. Татарин одпихає її і втікає з Марусею. Настя хапає рушницю й стріляє. Кільки татар падає додолу. Полум'я видно через вікна. За сценою голос і співи козаків).